Justitieutskottets betänkande 1989/90:JuU6

Prostitution m.m.

1989/90
JuU6

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet ett antal motioner med önskemål om kriminalisering av prostitutionskontakter samt om åtgärder mot otillåten pornografisk föreställning och mot spridning av barnpornografi.

Utskottet avstyrker bifall till motionsyrkandena om en kriminalisering av prostitutionskontakter och hänvisar till ett uttalande av riksdagen år 1987 om att socialtjänsten bör stimuleras att bygga upp en kontinuerlig prostitutionsförebyggande verksamhet. Utskottet avstyrker även övriga motionsförslag.

Till betänkandet har fogats dels två reservationer (c, vpk), i vilka förordas uttalanden av riksdagen om att kundernas förfarande vid prostitution skall kriminaliseras resp. att åtgärder bör vidtas mot otillåtna pornografiska föreställningar, dels ett särskilt yttrande (mp) i frågan om kriminalisering vid prostitution.

Motionerna

1988/89:Ju221 av Ulla Tillander m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av åtgärder mot distribution av barnpornografi.

1988/89:Ju615 av Margareta Persson m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen beslutar att kundernas förfarande i prostitutionsförhållanden kriminaliseras.

Motiveringen återfinns i motion 1988/89:So234.

1988/89:Ju623 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

2. att riksdagen hos regeringen begär lagförslag som kriminaliserar ett prostitutionsförhållande.

1988/89:Ju631 av Rosa Östh m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att frågan om kriminalisering av de prostituerades kunder skall prövas i enlighet med vad i motionen anförts.

Motiveringen återfinns i motion 1988/89:So514.

1988/89:Ju635 av Karin Israelsson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att frågan om kriminalisering vid prostitution skall prövas i enlighet med vad i motionen anförts.

1988/89:Ju636 av Gunilla André m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i brottsbalken angående kriminalisering av prostitutionskontakter i enlighet med vad som anförs i motionen.

1988/89:Ju818 av Ingela Mårtensson (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändring av allmänna ordningsstadgan i enlighet med vad som anförts i motionen.

1988/89:Ju819 av Gunilla André (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om en sådan ändring av allmänna ordningsstadgan att ett verksamt förbud mot pornografisk föreställning stadgas.

Motionsmotiveringar

I motionerna Ju615, Ju623, Ju631, Ju635 och Ju636 föreslås en *kriminalisering av kontakter med prostituerade*. Vad som avses är en kriminalisering av kundernas förfarande. I flera av motionerna framhålls att bakom prostitutionen finns kvinnoförtryck och kvinnoförakt samt att prostitutionen innebär en kommersialisering av sexualiteten som motverkar strävandena i riktning mot jämställdhet mellan kvinnor och män. Vidare åberopas att en kriminalisering skulle bidra till att begränsa farorna för spridande av HIV-smitta i samband med prostitution.

I motionerna Ju818 och Ju819 förordas ändringar i syfte att åstadkomma att förbudet i allmänna ordningsstadgan mot *offentlig pornografisk föreställning* blir verksammare. Enligt vad som anförs i motionerna har det visat sig att nuvarande förbud — i 10 § allmänna ordningsstadgan — även efter en ändring år 1982 är otillräckligt. Som motivering åberopas att unga kvinnor som yrkesmässigt arbetar inom pornografisk verksamhet utsätts för risker på samma sätt som prostituerade och att det är samma förnedrande kvinnosyn som styr såväl prostitutionen som den avancerade pornografiska verksamheten. I motion Ju818 föreslås — i syfte att göra förbudet verksammare — att straffskalan för brott mot 10 § allmänna ordningsstadgan ändras från nuvarande böter eller fängelse i högst sex månader till fängelse i högst två år eller, om omständigheterna är mildrande, böter.

I motion Ju221 föreslås att riksdagen skall göra ett uttalande om behovet av *åtgärder mot distribution av barnpornografi*.

Kriminalisering av prostitutionskontakter

Brottsbalkens bestämmelser

Det är inte straffbart att mot ersättning *tillhandahålla* sexuella tjänster. Inte heller är det annat än undantagsvis straffbart att *skaffa sig* tjänster av detta slag. Ett sådant undantag föreligger då den prostituerade är under 18 år. Enligt 6 kap. 10 § brottsbalken (BrB) är det straffbart som *förförelse av ungdom* att genom ersättning skaffa eller försöka skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under 18 år. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader. Ett annat undantag gäller om någon utnyttjar att den prostituerade befinner sig i ett hjälplöst tillstånd. Det kan då vara fråga om *sexuellt utnyttjande* enligt 6 kap. 3 § BrB. Straffet för sexuellt utnyttjande är fängelse i högst fyra år. Straffbestämmelsen i 6 kap. 10 § om förförelse av ungdom kompletteras av 6 kap. 11 § BrB, vari stadgas att ansvar för gärning som begås mot någon under viss ålder skall ådömas även den som inte insåg men hade skälig anledning anta att den andre ej uppnått föreskriven ålder.

Att *främja* prostitution är däremot straffbart i flera fall. Enligt 6 kap. 8 § första stycket BrB skall sålunda den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser dömas för *koppleri* till fängelse i högst fyra år. För *grovt koppleri* är straffet fängelse i lägst två och högst sex år (6 kap. 9 § BrB).

Ett särskilt straffansvar — såsom för koppleri — gäller i vissa fall för fastighetsägare då en upplåten lägenhet används för prostitution (6 kap. 8 § andra stycket BrB). Fastighetsägare har också särskilda möjligheter att säga upp hyresgäster och bostadsrättshavare när en lägenhet används på detta sätt (12 kap. 42 § 8 jordabalken och 33 § första stycket 8 bostadsrättslagen).

De nu redovisade bestämmelserna fick sin utformning genom lagstiftning år 1984 (prop. 1983/84:105, JuU 25, rskr. 332). Till grund för lagstiftningen låg i första hand sexualbrottskommitténs betänkande (SOU 1982:61) Våldtäkt och andra sexuella övergrepp.

1984 års lagstiftning

Den särskilda frågan om kriminalisering av kontakter mellan prostituerade och kunder övervägdes i 1984 års lagstiftningsärende. Enligt departementschefen (prop. 1983/84:105 s. 39) borde prostitutionen som sådan inte kriminaliseras, vare sig för den prostituerade eller för kunden. I stället borde lagstiftningen inriktas på att motverka prostitutionen genom ökade möjligheter att ingripa mot koppleri. Departementschefen förklarade sig vidare dela sexualbrottskommitténs uppfatt-

ning att det med hänsyn främst till de prostituerade kvinnorna skulle vara olyckligt att ens för vissa speciella fall utöka kriminaliseringen rörande prostitutionskontakter. Departementschefen betonade dock samtidigt att det inte fanns anledning att ändra den bestämmelse som kriminaliserar prostitutionskontakter med ungdomar under 18 år.

Utskottet anförde för sin del följande (JuU 1983/84:25 s. 24 f):

Utskottet vill till en början slå fast att det är ett angeläget samhällsintresse att så långt möjligt försöka motverka prostitutionen och dess skadeverkningar. Mycket talar emellertid mot ett allmänt straffsanktionerat förbud mot prostitution. Intresset av effektiva socialvårdande insatser skulle kunna motverkas av en kriminalisering. Vidare skulle, som också framhålls av departementschefen, en kriminalisering som riktar sig mot de prostituerade kvinnorna te sig ytterligt inhuman och kunna uppfattas som en form av klasslagstiftning. Inte heller med en kriminalisering som riktar sig enbart mot dem som utnyttjar prostituerades tjänster, kunderna, skulle man enligt utskottets mening kunna undvika sådana oönskade effekter som är förenade med ett allmänt utformat förbud mot prostitution; exempelvis skulle en sådan lagstiftning framkalla behov av särskilda mellanhänder för de prostituerade, och även om kriminaliseringen gjordes med begränsning till kunderna skulle den med all sannolikhet bidra till att göra prostitutionen svåråtkomlig för myndigheterna. Andra allvarliga kriminalpolitiska invändningar mot en sådan kriminalisering är de risker för utpressning den kan medföra och de svårigheter att upprätthålla kontrollen av efterlevnaden som skulle uppstå.

Utskottet anslöt sig således till departementschefens ställningstagande att det inte borde ske någon utvidgning av kriminaliseringen i fråga om prostitutionskontakter. Enligt vad utskottet fortsättningsvis anförde var det i första hand inte åtgärder av straffrättslig karaktär som skulle vidtas utan åtgärder på det sociala planet. I straffrättsligt hänseende ansåg utskottet att man borde rikta in sig mot de personer som tjänar pengar på andras prostitution. Vidare anförde utskottet att det inte fanns några principiella hinder mot att låta prostitutionen förbli straffri — i fråga om såväl den prostituerades som kundens handlande — samtidigt som reglerna om koppleriverksamhet skärptes.

Tidigare riksdagsbehandling i övrigt

Frågan om en kriminalisering av prostitutionskontakter behandlades av utskottet också vid två tillfällen under 1985/86 års riksmöte. Vid bägge tillfällena avstyrkte utskottet motioner, i vilka föreslogs att kundernas handlande skulle kriminaliseras (JuU 1985/86:3 och 20).

I det första ärendet (i november 1985) avstyrkte utskottet motionsförslagen med hänvisning huvudsakligen till sina i 1984 års lagstiftningsärende gjorda ställningstaganden (JuU 1985/86:3 s. 19 f). Samtidigt förklarade sig utskottet vilja närmare utveckla sin syn på det allvarliga samhällsproblem som prostitutionen utgör. Utskottet anförde:

Såsom också skedde när frågan senast behandlades vill utskottet först slå fast att det är ett angeläget samhällsintresse att så långt möjligt motverka prostitutionen och dess skadeverkningar, inte minst i fråga om den brottslighet som följer i dess släptåg. Prostitutionen är en företeelse med sådana negativa verkningar i samhället att den måste bekämpas med kraft. Prostitutionen är inte bara på många olika sätt skadlig för de inblandade parterna, i första hand kvinnorna. Den är också ägnad att negativt påverka sexualsynen i allmänhet.

I ett brett perspektiv har prostitutionen samband med de sociala förhållandena och strukturerna. De sociala åtgärdernas betydelse för att minska prostitutionen kan därför knappast överskattas; utan sådana insatser finns det sannolikt inte några förutsättningar att nå varaktiga resultat. Utskottet vill som sin mening framhålla att de åtgärder man från samhällets sida måste vidta för att bekämpa prostitutionen sålunda inte i första hand är av straffrättslig karaktär utan ligger på det sociala planet.

Det har visat sig möjligt att med sociala insatser, bl.a. genom de särskilda prostitutionsprojekt som bedrivs inom socialförvaltningarna i de större städerna, uppnå framgångar i kampen mot prostitutionen. En förutsättning för ett framgångsrikt arbete är emellertid att verksamheten bedrivs med kontinuitet och att tillräckliga medel avsätts för verksamheten.

Även i det andra ärendet (i april 1986) hänvisade utskottet till sina tidigare bedömningar i fråga om kriminalisering vid prostitution (JuU 1985/86:20 s. 4 f). I sammanhanget berörde utskottet också faran för spridning av HIV-virus och erinrade därvid om att regeringen i maj 1985 tillsatt den s.k. aids-delegationen för att följa och initiera forskning och andra åtgärder beträffande bl.a. smittspridning vid prostitution.

Socialutskottet behandlade vid riksmötet 1986/87 ett par motioner som gällde *sociala åtgärder* mot prostitutionen. I sitt av riksdagen godkända betänkande (SoU 1986/87:22, rskr. 191) redovisade socialutskottet (s. 27 f) att det sedan länge förekommit åtgärder i syfte att förhindra prostitution och för att hjälpa kvinnor som redan är prostituerade. Därefter fortsatte utskottet:

I Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping — de orter där gatuprostitution förekommer — finns uppsökande grupper som arbetar med prostituerade kvinnor. Dessa grupper ingår i den ordinarie socialtjänstens organisation, och verksamheten är en del av socialtjänstens insatser bland utsatta grupper. Socialstyrelsen har under en följd av år arbetat med ett projekt om prostitutionsförebyggande arbete. Arbetet, som var inriktat på kunskapsinsamlande, är nu avslutat och en delredovisning ges i rapporten Ungdomar i riskzon, som i första hand är avsedd att användas som arbetsmaterial för personal som arbetar med utsatta ungdomsgrupper. En ytterligare redovisning kommer att presenteras under hösten 1987. Avsikten är att projektet skall avslutas med ett seminarium under våren 1988 då de samlade erfarenheterna skall redovisas.

Vidare framhöll socialutskottet att prostituerade som missbrukar narkotika hade uppmärksammats speciellt på grund av risken för spridning av HIV-smitta. Bl.a. hade riksdagen anvisat 100 milj. kr. för bekämpningen av aids och av dessa medel skulle stöd utgå för att utveckla den uppsökande verksamheten bland prostituerade och för den långsiktiga behandlingen av dem.

Socialutskottet anförde fortsättningsvis att det enligt socialtjänstlagen (1980:620) åligger kommunen att ansvara för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. I detta ligger, framhöll socialutskottet, att socialtjänsten genom sociala insatser skall förebygga att kvinnor drivs till prostitution och hjälpa dem som är prostituerade att komma ur sin situation. Avslutningsvis konstaterade socialutskottet att sådan verksamhet också bedrivs i de städer där gatuprostitution förekommer samt att verksamheten fått eller kommer att få statligt stöd för utvecklingsarbete.

Frågan om kriminalisering av prostitutionskontakter aktualiserades också i en interpellationsdebatt i riksdagen i maj 1987. Socialministern tillfrågades om det inom kort skulle komma något förslag om att kriminalisera prostitutionen. Socialministern besvarade frågan nekande och tillade att något sådant förslag inte heller förbereddes i socialdepartementet (riksdagens protokoll 1986/87:121 s. 113— 115).

Riksmötet 1987/88

Vid riksmötet 1987/88 behandlade riksdagen ett antal motioner om kriminalisering av prostitutionskontakter motsvarande dem som nu är aktuella.

Justitieutskottet inhämtade yttrande över motionerna från socialutskottet, som inom ramen för sin beredning av ärendet anordnade en utfrågning vid vilken även justitieutskottet var närvarande. Vid utfrågningen framkom olika meningar i frågan om huruvida prostitutionskontakter borde kriminaliseras. Samtliga deltagare var dock överens om att förebyggande åtgärder i olika avseenden var nödvändiga.

I socialutskottets yttrande till justitieutskottet (SoU 1987/88:3y) anförs följande under rubriken Vissa uppgifter om dagens prostitution (s. 26 f):

Liksom år 1980 förekommer gatuprostitution i dag i Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping. I samtliga dessa städer finns inom socialtjänsten prostitutionsgrupper, som bedriver uppsökande verksamhet bland de prostituerade kvinnorna. Antalet gatuprostituerade kvinnor under ett år bedöms i Stockholm vara 500— 600, i Göteborg omkring 500, i Malmö ca 250 och i Norrköping 75— 100.

Fortfarande förekommer prostitution i olika lokaler såsom massageinstitut och ateljéer, men denna typ av prostitution bedöms ha minskat på senare år.

De kvinnor som förekommer i gatuprostitutionen kommer ofta från s.k. multiproblemfamiljer och är otrygga och splittrade. De har likaså ofta en bristfällig skolgång bakom sig och saknar i många fall yrkesutbildning och arbetslivserfarenhet. Deras motiv för att delta i prostitutionen är behovet att skaffa pengar som sedan används för att köpa trygghet och status eller tillgodose missbruksbehov.

Vid utskottets hearing framförde socialarbetare i Göteborg som sin uppfattning att det i stor utsträckning var samma kvinnor som ägnade sig åt prostitution i olika former. Det skulle alltså snarare röra sig om olika prostitutionstillfällen än om olika grupper av prostituerade.

Andelen intravenösa narkotikamissbrukare bedöms i Stockholm vara omkring 15 % och i Malmö ca 20 % av de gatuprostituerade. I Göteborg är situationen traditionellt en annan med mycket få intravenösa missbrukare bland de prostituerade. Däremot bedöms ca 20 % av kvinnorna vara alkoholiserade. Även i Norrköping finns ett tämligen stort inslag av alkohol- eller blandmissbrukare bland de prostituerade kvinnorna.

I Stockholm och Malmö finns ett litet antal HIV-smittade prostituerade. Dessa kvinnor är alla grava intravenösa missbrukare. Såvitt känt förekommer inga HIV-smittade prostituerade i Göteborg eller Norrköping.

Antalet kunder i prostitutionen bedöms även nu vara 100 000 per år, vilket motsvarar 3— 4 % av den manliga svenska befolkningen. Sven-Axel Månsson — den svenske forskare som på senare år ägnat sig åt forskning avseende männen i prostitutionen — bedömer att runt 10 % av den nu levande svenska manliga befolkningen har haft prostitutionskontakter i Sverige. Männen skiljer sig inte från vanliga svenska män, men kan grovt delas upp i två grupper, dels en grupp vaneköpare som omfattar mindre än 20 % av hela gruppen män, dels resten som kan kallas tillfällesköpare. Motiven för de män som söker kontakt med prostituerade kvinnor torde enligt Månsson i huvudsak vara att finna inom tre områden, nämligen 1) Nyfikenhet — önskan om sexuell variation och kravlöshet. I denna grupp finns sannolikt många av de tillfällesköpande männen. 2) Kontaktsvårigheter och ensamhet. I denna grupp torde en stor del av vaneköparna kunna återfinnas. 3) Samlevnadsproblem.

Justitieutskottet anförde i sitt betänkande (JuU 1987/88:12) följande om kriminalisering av prostitutionskontakter (s. 14 f).

Som är nämnt tidigare har utskottet vid flera tillfällen behandlat frågan om en utvidgad kriminalisering vid prostitution. Utskottet har därvid avvisat förslag om en kriminalisering av *de prostituerades handlande*. Som motivering har utskottet bl.a. åberopat att en sådan, mot de prostituerade kvinnorna riktad lagstiftning skulle te sig ytterligt inhuman och utan tvekan kunna uppfattas som en klasslagstiftning. Utskottet har härvidlag ingen ändrad uppfattning och i den mån yrkandet i motion Ju612 om en kriminalisering av könshandeln avser kriminalisering av de prostituerades handlande avstyrker utskottet bifall till motionen.

Vad så angår en kriminalisering av *kundernas beteende* har utskottet vid de tillfällen frågan varit aktuell tagit avstånd även från detta. Inte heller socialutskottet har i sitt yttrande i detta ärende förklarat sig vilja ställa sig bakom motionsförslagen om en kriminalisering av kundernas beteende. I yttrandet åberopar socialutskottet flera av de skäl som tidigare — från bl.a. justitieutskottets sida — har anförts mot en sådan kriminalisering.

I likhet med socialutskottet vill justitieutskottet i och för sig inte utesluta att en kriminalisering av kundernas beteende skulle kunna få en viss avhållande effekt på benägenheten att anlita prostituerade. Justitieutskottet kan också väl förstå uppfattningen att en sådan kriminalisering skulle kunna sägas markera att samhället tar avstånd från den verksamhet som prostitutionen innebär. Inte heller enligt justitieutskottets mening är emellertid dessa skäl nog för att uppväga de nackdelar som är förenade med en kriminalisering.

Mot en kriminalisering kan som socialutskottet gör i sitt yttrande för det första åberopas att det kan vara svårt att tillräckligt entydigt definiera den straffbelagda gärningen. Vidare är det uppenbart att det skulle vara förenat med påtagliga svårigheter att bevisa ett påstått brott, inte minst därför att gärningen i normalfallet bygger på en uppgörelse mellan två personer som inte har något intresse av att avslöja att ett brott har begåtts.

En annan huvudinvändning är, som socialutskottet redovisar, att en kriminalisering av kundernas beteende skulle kunna få negativa effekter även för de inblandade kvinnorna. Eftersom kunderna efter en kriminalisering kan tänkas bli mer måna om att inte synas, är risken stor att prostitutionen går under jorden, vilket skulle försvåra socialtjänstens arbete med förebyggande åtgärder. En sådan utveckling vore, som socialutskottet framhåller, särskilt allvarlig med hänsyn till att många av kvinnorna har missbruksproblem och behöver vård. Risken för spridning av HIV-smitta gör det dessutom än viktigare att inte försvåra socialtjänstens möjligheter till förebyggande insatser.

Även om inte heller justitieutskottet kan ställa sig bakom motionsförslagen om att kriminalisera kundernas beteende vill justitieutskottet framhålla att prostitutionen är en företeelse som över huvud taget inte kan accepteras. Prostitution medför bl.a. att kvinnor utnyttjas och förnedras och den motverkar strävandena mot jämställdhet mellan kvinnor och män. Dessutom bidrar prostitutionen till att negativt påverka sexualsynen i allmänhet.

Liksom tidigare är det justitieutskottets inställning att prostitutionen i första hand skall motarbetas med sociala insatser, inte med straffrättsliga. Vad socialutskottet i sitt yttrande anfört om betydelsen av sociala åtgärder och förebyggande arbete av annat slag vill justitieutskottet därför instämma i. Som socialutskottet framhåller är det sålunda nödvändigt att socialtjänsten genom aktivt uppsökande verksamhet försöker hjälpa och bistå kvinnor som är prostituerade. Socialtjänstens åtgärder bör dessutom i likhet med vad socialutskottet anför ta sikte också på de inblandade männen. Det är en viktig uppgift att få

männen att förstå verkligheten bakom prostitutionen och dess konsekvenser för de inblandade kvinnorna. Lika viktigt är att det görs klart för männen att prostitution är förenad med risk för spridning av allvarliga sjukdomar liksom med kriminalitet och social utslagning över huvud taget.

Mot den bakgrund som nu redovisats ansluter sig justitieutskottet till socialutskottets förslag att socialtjänsten bör stimuleras att bygga upp en kontinuerlig prostitutionsförebyggande verksamhet. Detta kan — som socialutskottet föreslår — ske genom bidrag till utvecklingsarbete på området eller på annat sätt. Regeringen bör överväga möjligheterna att stödja en sådan verksamhet. Detta bör riksdagen — med anledning av motionerna Ju612, Ju616, Ju617, Ju619, Ju620, Ju639 och So7 — som sin mening ge regeringen till känna.

Riksdagen anslöt sig till utskottets förslag (rskr. 1987/88:174).

Riksmötet 1988/89

Vid förra riksmötet behandlade socialutskottet en motion (1988/89:So234) i vilken yrkades att riksdagen hos regeringen skulle begära intensifierade sociala insatser för de prostituerade. Efter att bl.a. ha redogjort för justitieutskottets behandling av frågan året dessförinnan redovisade socialutskottet i sitt betänkande (1988/89:SoU20) att regeringen från ett anslag om insatser mot aids hade ställt medel till förfogande för att stärka insatserna mot prostitution. Dels hade medel från det s.k. storstadsbidraget använts för att motverka prostitution, dels hade socialdepartementet gett stöd till ett par projekt på området samt till ett antal institutioner som är inriktade på vård av prostituerade missbrukare.

Socialutskottet avstyrkte bifall till motionen med följande motivering (s. 14).

Utskottet instämmer i motionärernas uppfattning att de sociala insatserna för prostituerade kvinnor bör förstärkas. Utskottet vidhåller sin inställning att det får anses angeläget att stimulera uppbyggnaden av den prostitutionsförebyggande verksamheten. Utskottet förutsätter att regeringen tar erforderliga initiativ i denna fråga och anser därför inte att det för närvarande finns skäl för riksdagen att vidta någon åtgärd med anledning av motion So234. Motionen avstyrks följaktligen.

Offentlig pornografisk föreställning

Förbudet i allmänna ordningsstadgan

Efter en lagändring år 1982 är det enligt 10 § allmänna ordningsstadgan (1956:617) förbjudet att anordna offentlig pornografisk föreställning, och den som bryter mot detta förbud kan enligt 29 § första stycket 1 dömas till böter eller fängelse i högst sex månader (prop. 1981/82:187, JuU 56, rskr. 355).

Dessförinnan fanns inte något sådant förbud men för att få anordna en offentlig pornografisk föreställning krävdes enligt allmänna ordningsstadgan tillstånd av polismyndigheten. Polismyndigheten kunde vidare meddela föreskrifter om ordning och säkerhet och även förbjuda föreställningen om den innehöll något som stred mot lag. Regleringen var straffsanktionerad.

Till grund för 1982 års ändringar i allmänna ordningsstadgan låg förslag som hade framförts av 1977 års prostitutionsutredning i betänkandet (SOU 1981:71) Prostitutionen i Sverige — bakgrund och åtgärder.

1982 års lagstiftning

I 1982 års lagstiftningsärende förklarade sig utskottet instämma i huvudtankarna bakom förslaget att förbjuda anordnandet av offentliga pornografiska föreställningar (JuU 1981/82:56 s. 4 ff). Sålunda var enligt utskottets mening förslaget att se som ett led i samhällets ansträngningar att motverka prostitutionen och den kriminalitet som främjas av den särskilda miljön vid s.k. sexklubbar. Samtidigt kunde ett förbud mot offentliga pornografiska föreställningar ses som en markering från samhällets sida mot en företeelse som motverkar strävandena efter jämställdhet mellan könen och verklig sexuell frihet byggd på ömsesidig respekt, samhörighet och gemenskap.

I en motion i lagstiftningsärendet förordades att förbudet borde ges en vidare omfattning för att täcka också t.ex. offentliga stripteaseföreställningar och viss förevisning av pornografisk film. Med anledning av motionen anförde utskottet att den lagtekniska lösning som valts i propositionen medförde ett bibehållande av den dittillsvarande innebörden av begreppet pornografisk föreställning. Enligt vad utskottet framhöll skulle det föreslagna förbudet därmed komma att avse föreställningar med levande aktörer, där sexuella situationer eller händelser framställs på ett ohöljt och utmanande sätt. Beträffande den närmare innebörden av begreppet pornografisk föreställning hänvisade utskottet, i övrigt till uttalanden i samband med att begreppet hade införts i lagstiftningen år 1973 (se härom närmare prop. 1973:115 s. 30 ff och JuU 26 s. 24 ff).

Utskottet erinrade vidare om att det i samband med viss lagstiftning (om bl.a. yttrandefrihetsfrågor) år 1976 (prop. 1976/77:39, KU 16) hade uttalats att en offentlig filmförevisning som ingår som ett moment i en pornografisk föreställning inte bör betraktas som en biografföreställning utan som en sådan visning på vilken allmänna ordningsstadgan bör vara tillämplig.

Avslutningsvis anförde justitieutskottet i 1982 års lagstiftningsärende:

Det ankommer på polisen att följa efterlevnaden av förbudet, och polisen har med stöd av allmänna ordningsstadgan möjlighet att upplösa en offentlig tillställning som hålls i strid mot förbudet. För den praktiska tillämpningen ligger det då enligt utskottets mening ett betydande värde i att man inte genom en ändring av förbudets omfatt-

ning tillskapar särskilda gränsdragningsproblem. Utskottet finner inte heller — på föreliggande underlag — att det visat sig några påtagliga skäl att ge förbudet en annan omfattning än som föreslagits i propositionen. En annan sak är att utvecklingen kan komma att visa på ett sådant behov. Frågan får då på nytt övervägas i lämpligt sammanhang, t.ex. i anslutning till de ställningstaganden som kan aktualiseras av yttrandefrihetsutredningens kommande betänkande (jfr JuU 1981/82:36 s. 17).

Utredningsförslag m.m.

I yttrandefrihetsutredningens betänkande (SOU 1983:70) Värna yttrandefriheten berördes inte allmänna ordningsstadgans förbud mot anordnande av offentliga pornografiska föreställningar. Förbudet berördes inte heller i den proposition om ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m. som regeringen — på grundval av yttrandefrihetsutredningens förslag — lade fram för riksdagen (prop. 1986/87:151).

Ordningsstadgeutredningen fick år 1977 i uppdrag att göra en översyn av allmänna ordningsstadgan. I slutbetänkandet (SOU 1985:24) Ordningslag föreslår utredningen beträffande pornografisk föreställning endast att förbudet mot sådana tillställningar bör — utan sakliga ändringar — överföras till en ny lag om allmänna sammankomster och offentliga tillställningar. Betänkandet har remissbehandlats och övervägs för närvarande inom regeringskansliet.

Sociala insatser

Enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) är det möjligt för det allmänna att ingripa om det brister i omsorgen om en ung person eller om något annat förhållande i hemmet medför fara för den unges hälsa eller utveckling (1 § andra stycket 1). Situationer som det därvid kan vara fråga om är att den unge utsätts för misshandel eller otillbörligt utnyttjande.

I betänkandet (SOU 1986:20) Barns behov och föräldrars rätt (s. 304) omnämner socialberedningen som ett exempel på otillbörligt utnyttjande att barn utnyttjas sexuellt i olika former, t.ex. i pornografiska syften.

LVU medger ingripande också om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för allvarlig fara genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat därmed jämförligt beteende (1 § andra stycket 2). Ett sådant beteende är enligt uttalanden i förarbetena att den unge är prostituerad (prop. 1979/80:1 s. 583).

Bestämmelserna i LVU avser i första hand den som är under 18 år. Enligt 1 § tredje stycket kan vård med stöd av 1 § andra stycket 2 beredas även den som fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än annan vård.

Frågan om möjligheterna att med stöd av LVU ingripa till förmån för flickor i pornografisk verksamhet var aktuell i riksdagen vid riksmötet 1986/87, bl.a. med anledning av en fråga till socialministern. Enligt frågeställaren borde yrkesmässigt arbete inom pornografisk verksamhet jämställas med prostitution vid tillämpningen av LVU.

I sitt svar på frågan anförde socialministern följande (riksdagens protokoll 1986/87:61 s. 118 f):

Syftet med LVU är att till skydd för den unge kunna bereda honom eller henne vård i vissa situationer då det inte går att få samtycke till vården. Samhällets åtgärder skall utgå från en bedömning av den unges hela situation. Möjligheterna att ingripa med tvångsmedel är begränsade, särskilt när det gäller myndiga personer. LVU avser i första hand den som är under 18 år. För åldersgruppen 18 till 20 år är en förutsättning för ingripandet att vård inom socialtjänsten är lämpligare än annan vård.

I förarbetena till LVU nämns prostitution som exempel på beteenden som kan föranleda vård. Däremot nämns inte medverkan i pornografisk verksamhet. Det är dock angeläget att påpeka att det rör sig om en exemplifiering och inte om en uttömmande uppräkning.

Om en ung människa uppträder i pornografisk föreställning bör detta enligt min mening vara anledning för socialnämnden att uppmärksamma personens levnadsförhållanden och att försöka få honom eller henne bort från denna miljö.

Jag vill också framhålla att offentliga pornografiska föreställningar är förbjudna enligt allmänna ordningsstadgan. Innehavare av vissa klubbar har också fällts till ansvar i domstol för sådan verksamhet. Jag anser det vara självklart att pornografisk verksamhet inte är en lämplig miljö för unga människor. Det bästa sättet att förhindra att unga människor medverkar i en sådan verksamhet är att se till att förbudet efterlevs.

Vid riksmötet 1986/87 gjorde socialutskottet i samband med behandlingen av ett antal motioner om socialtjänstfrågor ett uttalande om socialtjänstens insatser för unga flickor i pornografisk verksamhet (SoU 1986/87:30). Socialutskottet anförde (s. 20):

Som motionärerna påpekat avser LVU i första hand dem som är under 18 år. När det gäller beteende jämförbart med missbruk och brottslig verksamhet som kan föranleda tvångsingripande av äldre ungdomar nämns i förarbetena till LVU prostitution som exempel på ett sådant beteende. Utskottet vill erinra om att detta endast är ett exempel och att det i förarbetena inte görs någon uttömmande uppräkning av beteenden. Samtidigt måste framhållas att den som är över 18 år är myndig och i princip själv bestämmer över sitt sätt att leva. Så länge inte den unge gör sig skyldig till brott eller liknande är det i praktiken svårt för socialtjänsten att agera annat än med den unges eget medgivande.

Utskottet delar emellertid motionärernas åsikt att flickor som yrkesmässigt arbetar inom verksamhet med pornografisk föreställning och liknande riskerar hela sin framtid. Det är därför angeläget att det inom ramen för socialtjänsten fortlöpande bedrivs en uppsökande verksamhet i syfte att få bort ungdomar från de aktuella miljöerna. Det är också angeläget att de sociala myndigheterna samarbetar i denna fråga med polis- och åklagarmyndigheterna som har att bevaka efterlevnaden av förbudet mot offentliga pornografiska föreställningar. Bestämmelserna i socialtjänstlagen och LVU måste ge utrymme för ett effektivt förebyggande arbete på dessa områden.

I avvaktan på regeringens överväganden beträffande socialberedningens förslag till ny lag om tvångsomhändertaganden och förslaget från den särskilt tillkallade utredaren finns inte skäl för riksdagen att nu gå in på frågan om lagregleringens utformning. Enligt utskottets mening bör emellertid regeringen i det fortsatta beredningsarbetet ägna särskild uppmärksamhet åt socialtjänstens möjligheter att agera i de fall ungdomar i åldrarna 18— 20 år engageras i pornografisk verksamhet av det slag som tas upp i motionen.

Vad socialutskottet anförde gav riksdagen som sin mening regeringen till känna (rskr. 1986/87:333).

Riksmötet 1987/88

Vid 1987/88 års riksmöte behandlade utskottet ett par motioner med liknande innehåll som de nu aktuella (JuU 1987/88:12). Efter att ha inhämtat yttrande från socialutskottet avstyrkte utskottet bifall till motionerna och anförde följande i sitt av riksdagen godkända betänkande (s. 19).

Socialutskottet har i sitt yttrande anfört att det är tveksamt om nuvarande bestämmelser i allmänna ordningsstadgan ger tillräckligt utrymme för att ingripa i här aktuella fall. Enligt socialutskottet finns det därför skäl för regeringen att se över bestämmelserna.

Justitieutskottet vill för sin del först erinra om vad utskottet tidigare framhållit om att förbudet mot offentlig pornografisk föreställning utgör en markering från samhällets sida mot en företeelse som motverkar strävandena mot jämställdhet och sexuell frihet byggd på ömsesidig respekt, samhörighet och gemenskap.

I samband med att förbudet mot offentlig pornografisk föreställning infördes år 1982 framhöll utskottet att det ankom på polisen att följa efterlevnaden av förbudet och i förekommande fall ingripa mot offentliga föreställningar som hålls i strid mot förbudet. Det var därför enligt utskottets mening för den praktiska tillämpningen betydelsefullt att man inte genom en ändring av förbudets omfattning tillskapade särskilda gränsdragningsproblem. Utskottet fann vidare att det inte visat sig föreligga några påtagliga skäl som talade för att förbudet skulle ges en annan omfattning än det hade haft tidigare. Dessa bedömningar gäller alltjämt.

Förbudet mot offentlig pornografisk föreställning kan som utskottet tidigare givit uttryck för sägas utgöra ett led i samhällets ansträngningar mot prostitution. Det är också åtgärder av det slag som vidtas mot prostitutionen som i första hand skall tillgripas mot de s.k. sexklubbarna för att därmed även förhindra att unga kvinnor dras in i den verksamhet som bedrivs där. Ansvaret för att förbudet i allmänna ordningsstadgan efterlevs åligger som nämnts polis och åklagare, men det viktiga förebyggande arbetet — att få unga människor att hålla sig borta från dessa miljöer — är en uppgift främst för socialtjänsten. Vad utskottet i de två föregående avsnitten har uttalat om behovet av resurser för dessa förebyggande insatser från socialtjänstens sida och om angelägenheten av att regeringen stimulerar uppbyggnaden av en permanent prostitutionsförebyggande verksamhet gäller således också arbetet med åtgärder mot de pornografiska föreställningarna. Detsamma gäller som utskottet nyss uttalat om disponerandet av de polisiära resurserna.

Barnpornografi

Straffbestämmelser m.m.

Enligt 16 kap. 10 a § BrB skall den som skildrar barn i pornografisk bild med uppsåt att bilden sprids eller som sprider sådan bild av barn — under förutsättning att gärningen inte med hänsyn till omständigheterna är försvarlig — dömas för *barnpornografibrott* till böter eller fängelse i högst sex månader. Ett barnpornografibrott som begås i tryckt skrift skall enligt 7 kap. 4 § 12 tryckfrihetsförordningen anses som ett *tryckfrihetsbrott.*

Dessa bestämmelser trädde i kraft den 1 januari 1980 (prop. 1978/79:179, KU 33, rskr. 317; KU 1979/80:1, rskr. 2). Till grund för lagstiftningen låg förslag som framförts i yttrandefrihetsutredningens betänkande (Ds Ju 1978:8) Barnpornografi.

I BrB finns vidare en bestämmelse om *otillåtet förfarande med pornografisk bild* (16 kap. 11 §), som innebär att det är straffbelagt att på eller vid allmän plats förevisa pornografisk bild (det s.k. skyltningsförbudet). Dessutom är det straffbart som *förledande av ungdom* att bland barn och ungdom sprida skrift eller bild som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran (16 kap. 12 §).

Den 1 januari 1989 trädde bestämmelser i BrB om *olaga våldsskildring* (16 kap. 10 b §) och *otillåten utlämning av film eller videogram* (16 kap. 10 c §) i kraft (prop. 1986/87:151, KU 1987/88:36, rskr. 290).

I yttrandefrihetsutredningens betänkande (SOU 1983:70) Värna yttrandefriheten — som var utgångspunkten för den lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 1989 — anfördes (s. 285) bl.a. följande angående skärpta åtgärder mot pornografin.

Emellertid är kunskapen om pornografiska framställningars påverkanseffekter mycket bristfällig. Av det lilla man vet kan man tydligen inte dra slutsatsen att pornografins verkningar är av uteslutande negativ art. Det sätt att möta de negativa effekterna som det öppna samhället anvisar är att i opinionsbildningen och i de mänskliga relationerna verka för den attityd som räknar med sexualiteten som en del av hela människan. Som vi har framhållit i annat sammanhang är begränsningar av yttrandefriheten inte godtagbara om de har till enda syfte att värna om en viss attityd, moraluppfattning eller etisk norm hur allmänt spridd och hur allvarligt upplevd denna än är.

Vi har i våra överväganden kommit fram till att några lagstiftningsåtgärder mot pornografiska alster inte bör komma i fråga utöver nu gällande begränsningar (barnpornografibrottet och skyltningsförbudet) och utöver vad vi har föreslagit i det föregående (om förbud mot extremvåld och utvidgat förbud mot att till barn sprida upptagningar av rörliga bilder utan föregående godkännande av biografbyrån). Det dåliga inflytande pornografin kan ha på de ungas sexualsyn får motverkas i andra former än genom kriminalisering.

Beträffande skyltningsförbudet i 16 kap. 11 § BrB anförde utredningen (s. 286) att lagtexten mycket väl svarar mot avsikterna med bestämmelsen och att enligt utredningen någon skärpning av förbudet inte var påkallad. Vad som brast var enligt utredningen uppenbarligen respekten för förbudet.

I den proposition som låg till grund för 1989 års ändringar i BrB (prop. 1986/87:151) förklarade sig justitieministern (s. 102 ff) inte dela utredningens uppfattning och i propositionen lades fram förslag om utvidgade förbud mot framställning och spridning av pornografiska alster (omfattande även stillbilder). Beträffande skyltningsförbudet anförde justitieministern (s. 103) att han övervägt även ändringar i den bestämmelsen men att han efter samråd med företrädare för detaljhandeln funnit att de självsanerande åtgärder som hade företagits fått sådan praktisk betydelse att tanken på en skärpning av straffbestämmelsen åtminstone inte då borde aktualiseras.

Övrigt

I november 1988 besvarade justitieministern bl.a. en interpellation om barnpornografi (riksdagens protokoll 1988/89:22 s. 10— 18). I samband därmed uttalade justitieministern att de ansvariga myndigheterna lägger ned resurser på att finna och beslagta barnpornografiska alster samt på att få dem dömda som säljer i strid mot gällande bestämmelser. Enligt justitieministern gjordes t.o.m. så mycket att det var svårt för polisen att numera hitta barnpornografi och brottslingar att lagföra.

Inom Europarådet tillsattes år 1987 en kommitté med uppdrag att lägga fram förslag till åtgärder mot sexuellt utnyttjande av barn, barnprostitution och barnpornografi. I uppdraget ingår också att utarbeta en gemensam konvention i ämnet. På gemensamt nordiskt initiativ behandlades vidare dessa ämnen vid det europeiska justitieministermötet år 1988. Därvid antogs en resolution med förslag till olika åtgärder.

På ett av de nordiska justitieministermötena år 1987 beslöts att uppdra åt de nordiska polis- och tullsambandsmännen i olika länder att bevaka förekomsten av barnprostitution och barnpornografi.

I anslutning till konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna har inom FN under tio år pågått ett arbete med en konvention om barns rättigheter. Konventionen — som innehåller regler till skydd mot att barn utnyttjas sexuellt i olika sammanhang — antogs tidigare i år av FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna, och konventionen förväntas bli antagen av FN:s 44:e generalförsamling som inleddes den 19 september i år.

I en av brottsförebyggande rådet år 1989 utgiven rapport (BRÅ 1989:1) Sexualbrott mot barn — Presentation och diskussion av några centrala teman inom forskningsområdet omnämns som ett angeläget forskningsområde att närmare undersöka om barnpornografin verkligen är en tungt vägande faktor vid förklaring av sexualbrott mot barn.

Utskottet

Kriminalisering av prostitutionskontakter

Motionerna

I detta avsnitt behandlas ett antal motioner, i vilka föreslås kriminalisering av prostitutionskontakter. Vad som avses är att kundernas handlande i prostitutionsförhållandet skall kriminaliseras.

Bakgrund

Det är enligt gällande regler inte straffbart att mot ersättning *tillhandahålla* sexuella tjänster. Att *skaffa sig* sådana tjänster är endast undantagsvis straffbart. Ett undantag föreligger när den prostituerade är under 18 år, då det kan bli aktuellt att tillämpa straffbestämmelsen om förförelse av ungdom i 6 kap. 10 § brottsbalken (BrB). Ett annat undantag är om den prostituerade befinner sig i ett hjälplöst tillstånd, då det kan vara fråga om sexuellt utnyttjande enligt 6 kap. 3 § BrB.

Frågan om kriminalisering av prostitutionskontakter var föremål för riksdagens ställningstagande i samband med att reglerna om sexualbrotten fick sin nuvarande utformning år 1984 (prop. 1983/84:105, JuU 25, rskr. 332). I sitt av riksdagen godkända betänkande fann utskottet — i likhet med vad som föreslagits i propositionen — att någon utvidgning av det kriminaliserade området inte borde ske.

Vid 1985/86 års riksmöte avslog riksdagen på förslag av utskottet — vid två tillfällen — motionsönskemål om en utvidgad kriminalisering av prostitutionskontakter (JuU 1985/86:3 och 20). I en interpellationsdebatt i maj 1987 förklarade socialministern att det inte var aktuellt med något förslag om att kriminalisera prostitutionen (riksdagens protokoll 1986/87:121 s. 113— 115).

Också vid riksmötet 1987/88 avslog riksdagen ett antal motionsyrkanden om kriminalisering av prostitutionskontakter. Enligt riksdagen borde i stället socialtjänsten stimuleras att bygga upp en kontinuerlig prostitutionsförebyggande verksamhet, förslagsvis genom bidrag till utvecklingsarbete på området eller på annat sätt (JuU 1987/88:12, rskr. 174).

Utskottets överväganden

Som är nämnt tidigare har utskottet vid flera tillfällen avstyrkt förslag om en utvidgad kriminalisering vid prostitution. Inte heller socialutskottet, som yttrade sig till justitieutskottet då frågan senast behandlades i riksdagen, har förklarat sig vilja ställa sig bakom en kriminalisering av kundernas beteende.

I och för sig kan utskottet liksom motionärerna inte utesluta att en kriminalisering av kundernas beteende skulle kunna få en viss avhållande effekt på benägenheten att anlita prostituerade, och utskottet kan också väl förstå uppfattningen att en sådan kriminalisering skulle kunna sägas markera att samhället tar avstånd från den verksamhet som prostitutionen innebär. Enligt utskottets mening är emellertid dessa skäl inte tunga nog för att uppväga de nackdelar som är förenade med en kriminalisering.

Mot en kriminalisering kan, som utskottet anförde vid frågans behandling år 1987, för det första åberopas att det kan vara svårt att tillräckligt entydigt definiera den straffbelagda gärningen. Vidare är det uppenbart att det skulle vara förenat med påtagliga svårigheter att bevisa ett påstått brott, inte minst därför att gärningen i normalfallet bygger på en uppgörelse mellan två personer som inte har något intresse av att avslöja att ett brott har begåtts.

En annan huvudinvändning är att en kriminalisering av kundernas beteende skulle kunna få negativa effekter även för de inblandade kvinnorna. Eftersom kunderna efter en kriminalisering kan tänkas bli mer måna om att inte synas, är risken stor att prostitutionen går under jorden, vilket skulle försvåra socialtjänstens arbete med förebyggande åtgärder. En sådan utveckling vore särskilt allvarlig med hänsyn till att många av kvinnorna har missbruksproblem och behöver vård. Risken för spridning av HIV-smitta gör det dessutom än viktigare att inte försvåra socialtjänstens möjligheter till förebyggande insatser.

Även om justitieutskottet således inte heller denna gång kan ställa sig bakom motionsförslagen om att kriminalisera kundernas beteende, vill justitieutskottet liksom tidigare framhålla att prostitutionen är en företeelse som över huvud taget inte kan accepteras. Prostitution medför bl.a. att kvinnor utnyttjas och förnedras och den motverkar strävandena mot jämställdhet mellan kvinnor och män. Dessutom bidrar prostitutionen till att negativt påverka sexualsynen i allmänhet.

Justitieutskottets inställning är liksom tidigare att prostitutionen i första hand skall motarbetas med sociala insatser, inte med straffrättsliga. Som också framhållits tidigare är det sålunda nödvändigt att socialtjänsten genom aktivt uppsökande verksamhet försöker hjälpa och bistå kvinnor som är prostituerade, och socialtjänstens åtgärder bör dessutom ta sikte också på de inblandade männen. Det är en viktig uppgift att få männen att förstå verkligheten bakom prostitutionen och dess konsekvenser för de inblandade kvinnorna. Lika viktigt är att det görs klart för männen att prostitution är förenad med risk för spridning av allvarliga sjukdomar liksom med kriminalitet och social utslagning över huvud taget.

Vid behandlingen av frågan vid 1986/87 års riksmöte uttalade riksdagen att socialtjänsten bör stimuleras att bygga upp en kontinuerlig prostitutionsförebyggande verksamhet och att regeringen borde överväga att stödja en sådan verksamhet. Som framgått ovan har också från regeringens sida vidtagits en rad åtgärder i detta syfte, bl.a. genom bidrag till utvecklingsarbete på området och genom andra åtgärder. Det är angeläget att detta arbete energiskt bedrivs vidare. Utskottet utgår från att så sker utan någon ytterligare åtgärd från riksdagens sida.

Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motionerna Ju615, Ju623, Ju631, Ju635 och Ju636.

Pornografisk föreställning

Motionerna

I detta avsnitt behandlar utskottet två motioner med önskemål om åtgärder som kan bidra till att förbudet i allmänna ordningsstadgan mot *otillåten pornografisk föreställning* blir mer verksamt.

Enligt 10 § allmänna ordningsstadgan (1956:617) är det förbjudet att anordna offentlig pornografisk föreställning, och den som bryter mot detta förbud kan enligt 29 § första stycket 1 dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Bestämmelserna fick sin nuvarande utformning genom lagstiftning år 1982 (prop. 1981/82:187, JuU 56, rskr. 355). Till grund för lagstiftningen låg prostitutionsutredningens betänkande (SOU 1981:71) Prostitutionen i Sverige — bakgrund och åtgärder.

Vid bestämmelsernas tillkomst uttalade utskottet att förbudet mot offentliga pornografiska föreställningar var att se som ett led i samhällets ansträngningar att motverka prostitutionen och den kriminalitet som främjas av den särskilda miljön vid s.k. sexklubbar. Samtidigt utgjorde förbudet enligt utskottets mening en markering mot en företeelse som motverkar strävandena efter jämställdhet mellan könen och verklig sexuell frihet byggd på ömsesidig respekt, samhörighet och gemenskap (JuU 1981/82:56 s. 4 ff).

Som nämnts tidigare är det enligt LVU möjligt att i vissa fall ingripa för att bereda ungdomar under 20 år vård. En grund för ingripande är att det föreligger sådana brister i hemförhållandena att det medför fara för den unges hälsa och utveckling. Enligt socialberedningen kan en sådan situation vara att den unge utsätts för otillbörligt utnyttjande, t.ex. i pornografiska syften (SOU 1986:20 s. 304).

Frågan om socialtjänstens möjligheter att vidta åtgärder för att bistå unga flickor som medverkar i pornografisk verksamhet var föremål för behandling av riksdagen vid 1986/87 års riksmöte (SoU 1986/87:30, rskr. 333). Socialutskottet uttalade (s. 20) att det är angeläget att de sociala myndigheterna fortlöpande bedriver uppsökande verksamhet i syfte att få bort ungdomar från pornografisk verksamhet och att de samarbetar med polis och åklagare, som har att bevaka efterlevnaden av allmänna ordningsstadgans förbud. Socialutskottet betonade också att bestämmelserna i socialtjänstlagen och LVU måste ge utrymme för ett effektivt förebyggande arbete på dessa områden.

Vid riksmötet 1987/88 behandlade riksdagen motioner med önskemål om åtgärder som kan bidra till att förbudet i allmänna ordningsstadgan blir mer verksamt. På förslag av utskottet avstyrkte riksdagen bifall till motionerna. I motiveringen framhölls bl.a. att det även beträffande den pornografiska verksamheten förelåg behov av förebyggande arbete av samma slag som när det gäller prostitution (JuU 1987/88:12).

Utskottet vill först erinra om vad utskottet tidigare har framhållit om att förbudet mot offentlig pornografisk föreställning utgör en angelägen markering från samhällets sida mot en företeelse som motverkar strävandena mot jämställdhet och sexuell frihet byggd på ömsesidig respekt, samhörighet och gemenskap.

Förbudet mot offentlig pornografisk föreställning utgör, som utskottet framhållit tidigare, ett led i samhällets ansträngningar mot prostitutionen, och det är också åtgärder av samma slag som vidtas mot prostitutionen som i första hand skall tillgripas mot de s.k. sexklubbarna. Syftet med dessa åtgärder är att förhindra att unga kvinnor dras in i den verksamhet som bedrivs i och i anslutning till pornografiska föreställningar.

Ansvaret för att förbudet i allmänna ordningsstadgan efterlevs åligger polis och åklagare, men det viktiga förebyggande arbetet — att få unga människor att hålla sig borta från dessa miljöer — är en uppgift främst för socialtjänsten. Vad utskottet tidigare har uttalat om behovet av resurser för förebyggande insatser när det gäller prostitution och om angelägenheten av att en permanent prostitutionsförebyggande verksamhet byggs upp gäller således också arbetet med åtgärder mot de pornografiska föreställningarna. Som har nämnts ovan har från regeringens sida under senare år vidtagits en rad sådana förebyggande åtgärder.

Beträffande disponerandet av polisiära resurser för insatser mot olagliga pornografiska föreställningar vill justitieutskottet understryka att det för att tillämpningen av bestämmelsen i allmänna ordningsstadgan skall få avsedd effekt självfallet är nödvändigt att polis och åklagare noga följer utvecklingen och utnyttjar de möjligheter till ingripanden som lagstiftningen medger. I det sammanhanget skall man inte heller bortse från den avhållande effekt som blotta närvaron av patrullerande polis kan ha på verksamheter av det slag som det här gäller. Under senare år har för övrigt, i olika sammanhang, betonats betydelsen för det brottsförebyggande arbetet av en väl synlig, patrullerande polis.

Utskottet är medvetet om att polisens möjligheter att ingripa och delta i det brottsförebyggande arbetet bl.a. är beroende av hur befintliga resurser fördelas. Besluten om den närmare inriktningen av polisverksamheten och användningen av polisens resurser fattas emellertid numera på lokal nivå. Detta bör kunna bidra till att vid behov skapa goda förutsättningar för ett aktivt arbete av polisen med att förhindra inte bara prostitution över huvud taget utan också olagliga pornografiska föreställningar. Av stor betydelse i detta sammanhang är enligt utskottets mening vidare möjligheten att med tillfälliga omdisponeringar genomföra koncentrerade resurser.

Med nu redovisade uttalanden avstyrker utskottet bifall till motionerna Ju818 och Ju819.

Motionen

I detta avsnitt behandlar utskottet en motion i vilken förordas åtgärder mot distribution av barnpornografi.

Bakgrund

Enligt 16 kap. 10 a § BrB skall den som skildrar barn i pornografisk bild med uppsåt att bilden sprids eller som sprider sådan bild av barn — under förutsättning att gärningen inte med hänsyn till omständigheterna är försvarlig — dömas för *barnpornografibrott* till böter eller fängelse i högst sex månader. Ett barnpornografibrott som begås i tryckt skrift skall enligt 7 kap. 4 § 12 tryckfrihetsförordningen anses som ett *tryckfrihetsbrott.*

Bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 1980 (prop. 1978/79:179, KU 33, rskr. 317; KU 1979/80:1, rskr. 2). Till grund för lagstiftningen låg förslag i yttrandefrihetsutredningens betänkande (Ds Ju 1978:8) Barnpornografi.

I BrB finns vidare en bestämmelse om *otillåtet förfarande med pornografisk bild* (16 kap. 11 §), som innebär att det är straffbelagt att på eller vid allmän plats förevisa pornografisk bild (det s.k. skyltningsförbudet). Dessutom är det straffbart som *förledande av ungdom* att bland barn och ungdom sprida skrift eller bild som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran (16 kap. 12 §).

Den 1 januari 1989 utvidgades förbudet mot framställning och spridning av pornografiska alster (även stillbilder) genom att i BrB infördes bestämmelser om *olaga våldsskildring* (16 kap. 10 b §) och *otillåten utlämning av film eller videogram* (16 kap. 10 c §).

I den proposition som låg till grund för dessa ändringar i BrB (prop. 1986/87:151) förklarade justitieministern beträffande skyltningsförbudet (s. 103) att han övervägt även ändringar i den bestämmelsen men att han efter samråd med företrädare för detaljhandeln funnit att de självsanerande åtgärder som hade företagits fått sådan praktisk betydelse att tanken på en skärpning av straffbestämmelsen åtminstone inte då borde aktualiseras.

I ett interpellationssvar i riksdagen i november 1988 uttalade justitieministern att de ansvariga myndigheterna lägger ned resurser på att finna och beslagta barnpornografiska alster samt på att få dem dömda som säljer i strid mot gällande bestämmelser. Enligt justitieministern gjordes t.o.m. så mycket att det var svårt för polisen att numera hitta barnpornografi och brottslingar att lagföra (riksdagens protokoll 1988/89:22 s. 10— 18).

Även internationellt pågår arbete med att förhindra spridningen av barnprostitution. Bl.a. tillsattes inom Europarådet år 1987 en kommitté med uppdrag att lägga fram förslag till åtgärder mot sexuellt utnyttjande av barn, barnprostitution och barnpornografi, och på gemensamt nordiskt initiativ behandlades vidare dessa ämnen vid det europeiska justitieministermötet år 1988. Vidare beslöts på ett av de nordiska justitieministermötena år 1987 att de nordiska polis- och tullsambandsmännen i olika länder skulle bevaka förekomsten av barnprostitution och barnpornografi. I anslutning till konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna har också inom FN under tio år pågått ett arbete med en konvention om barns rättigheter. Konventionen — som innehåller regler till skydd mot att barn utnyttjas sexuellt i olika sammanhang — förväntas bli antagen av FN:s 44:e generalförsamling som inleddes den 19 september i år.

Utskottets överväganden

Som framgått ovan är det på olika sätt kriminaliserat att framställa och sprida barnpornografi. Dessa bestämmelser ger uttryck för ett avståndstagande från det allmännas sida mot den företeelse som barnpornografin innebär.

På samma sätt som när det gäller åtgärder mot olagliga pornografiska föreställningar har utskottet inte anledning att utgå från annat än att polis och åklagare lägger ned erforderliga resurser på att förebygga och bekämpa framställning och spridning av barnpornografiska alster i enlighet med de intentioner som ligger bakom gällande förbudsbestämmelser.

Som har nämnts ovan pågår vidare inom bl.a. Europarådet och FN ett fortlöpande internationellt samarbete som syftar till att åstadkomma åtgärder mot barnpornografin.

Utöver dessa synpunkter anser utskottet — som i och för sig kan förstå den oro som kommer till uttryck i den nu aktuella motionen — att det för närvarande inte föreligger behov av något särskilt uttalande av riksdagen i frågan. Utskottet avstyrker därmed bifall till motion Ju221.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *kriminalisering vid prostitution*

att riksdagen avslår motionerna 1988/89:Ju615, 1988/89:Ju623, 1988/89:Ju631, 1988/89:Ju635 och 1988/89:Ju636,

res. 1 (c, vpk)

2. beträffande *otillåten pornografisk föreställning*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:Ju818 och 1988/89:Ju819,

res. 2 (c, vpk)

3. beträffande *barnpornografi*
att riksdagen avslår motion 1988/89:Ju221.

Stockholm den 24 oktober 1989

På justitieutskottets vägnar

Britta Bjelle

Närvarande: Britta Bjelle (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Ulla-Britt Åbark (s), Jerry Martinger (m), Birthe Sörestedt (s), Ingbritt Irhammar (c), Göthe Knutson (m), Göran Magnusson (s), Eva Johansson (s), Björn Ericson (s), Göran Ericsson (m), Lars Sundin (fp), Anders Svärd (c), Berith Eriksson (vpk), Kent Lundgren (mp), Sigrid Bolkéus (s) och Barbro Andersson (s).

Reservationer

1. Kriminalisering vid prostitution (mom. 1)

Ingbritt Irhammar (c), Anders Svärd (c) och Berith Eriksson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 17 med "Som är" och slutar på s. 18 med "och Ju636" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill till en början slå fast att det är ett angeläget samhällsintresse att så långt möjligt försöka motverka prostitutionen och dess skadeverkningar. Ett steg i sådan riktning kan vara att införa en kriminalisering. Mycket talar nämligen för att straffsanktionera kundernas förfarande i ett prostitutionsförhållande, något som enligt utskottets mening inte skulle motverka intresset av effektiva socialvårdande insatser. Inte heller i övrigt föreligger det enligt utskottets mening några sådana betänkligheter mot en kriminalisering, som väger över intresset av att få ned antalet prostitutionskontakter. Särskilt är detta fallet beträffande en kriminalisering som riktar sig enbart mot dem som utnyttjar de prostituerades tjänster, dvs. kunderna. En sådan kriminalisering skulle enligt utskottets mening vara ett sätt för samhället att ge uttryck för att prostitution inte kan accepteras. Det kan för övrigt redan nu genom regeln om förförelse av ungdom sägas finnas ett, låt vara begränsat, straffsanktionerat förbud mot prostitutionskon-

takter. Att en kriminalisering som riktar sig mot kundernas förfarande skulle bidra till att minska prostitutionens omfattning står enligt utskottets mening klart. Att motverka prostitutionen är särskilt angeläget med hänsyn till den risk för spridning av HIV-smitta som är förknippad med prostitutionskontakter.

Det sagda innebär att utskottet anser att man — samtidigt som det genomförs kraftfulla sociala och andra liknande insatser — inte längre bör avstå från att använda sig även av straffrättsliga åtgärder för att komma till rätta med prostitutionen. I detta syfte bör man, i enlighet med vad utskottet nyss har anfört, kriminalisera kundernas förfarande.

Det får ankomma på regeringen att arbeta fram ett förslag till lagstiftning i ämnet och snarast förelägga riksdagen förslaget. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

Vad utskottet nu sagt innebär att utskottet ställer sig bakom yrkandena i motionerna Ju615, Ju623, Ju631, Ju635 och Ju636.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *kriminalisering vid prostitution*

att riksdagen med anledning av motionerna 1988/89:Ju615, 1988/89:Ju623, 1988/89:Ju631, 1988/89:Ju635 och 1988/89:Ju635 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

2. Otillåten pornografisk föreställning (mom. 2)

Ingbritt Irhammar (c), Anders Svärd (c) och Berith Eriksson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 20 med "Med nu" och slutar med "och Ju819" bort ha följande lydelse:

Även mot den bakgrund som nu har redovisats kan emellertid utskottet konstatera att gällande lagstiftning mot anordnandet av offentlig pornografisk föreställning inte har haft avsedd effekt. Verksamheten pågår såvitt utskottet kan förstå öppet med en ständigt pågående nyrekrytering av unga kvinnor till verksamheten. Dessa kvinnor blir utnyttjade i en verksamhet som till sin natur är kränkande för kvinnorna. Steget från deltagande i pornografiska föreställningar till att ägna sig åt prostitution är inte långt. Samma syn som utskottet har redovisat när det gäller prostitutionskontakter gör sig alltså gällande även beträffande otillåtna pornografiska föreställningar. Men utöver sociala insatser, vilka självfallet är nödvändiga även de, anser utskottet att nu också en skärpt lagstiftning måste till för att få bort anordnandet av otillåtna pornografiska föreställningar. Samma inställning hade för övrigt socialutskottet då frågan behandlades i riksdagen år 1987 (se

SoU 1986/87:3y s. 8 f). En väg att gå kunde vara att ändra i den nuvarande straffskalan för överträdelser av förbudet i allmänna ordningsstadgan. Regeringen bör snarast lägga fram förslag till en skärpt lagstiftning mot anordnandet av offentliga pornografiska föreställningar. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *otillåten pornografisk föreställning*

att riksdagen med anledning av motionerna 1988/89:Ju818 och 1988/89:Ju819 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Särskilt yttrande

Kriminalisering vid prostitution (mom. 1)

Kent Lundgren (mp) anför:

Alla riksdagspartier är emot prostitution — så också miljöpartiet de gröna. Det kan då tyckas naturligt att kriminalisera prostitutionen i en eller annan form för att stoppa, eller åtminstone försvåra, utövningen av densamma.

Vår uppfattning är emellertid att en kriminalisering leder till motsatt effekt, eftersom verksamheten i så fall förskjuts in i skuggorna och blir underjordisk. Därmed försvåras det uppoffrande och svåra arbete som såväl socialarbetarna som polisen i dag utför i prostitutionsträsket. Deras arbete går ju ut på att rädda de kvinnor som fastnat i missbruk, prostitution och mänsklig förnedring samt att förhindra HIV-spridningen.